

Wstęp do logiki

wykład 5

8 listopada 2022

System aksjomatyczny

Aksjomaty:

$$A1. \alpha \rightarrow (\beta \rightarrow \alpha)$$

$$A2. (\alpha \rightarrow (\beta \rightarrow \gamma)) \rightarrow ((\alpha \rightarrow \beta) \rightarrow (\alpha \rightarrow \gamma))$$

$$A3. (\alpha \wedge \beta) \rightarrow \alpha$$

$$A4. (\alpha \wedge \beta) \rightarrow \beta$$

$$A5. (\alpha \rightarrow \beta) \rightarrow ((\alpha \rightarrow \gamma) \rightarrow (\alpha \rightarrow (\beta \wedge \gamma)))$$

$$A6. \alpha \rightarrow (\alpha \vee \beta)$$

$$A7. \beta \rightarrow (\alpha \vee \beta)$$

$$A8. (\alpha \rightarrow \gamma) \rightarrow ((\beta \rightarrow \gamma) \rightarrow ((\alpha \vee \beta) \rightarrow \gamma))$$

$$A9. \neg\alpha \rightarrow (\alpha \rightarrow \beta)$$

$$A10. (\alpha \rightarrow \beta) \rightarrow ((\alpha \rightarrow \neg\beta) \rightarrow \neg\alpha)$$

$$A11. \neg\neg\alpha \rightarrow \alpha.$$

Reguła odrywania (RO), (modus ponens): $\frac{\alpha \rightarrow \beta, \alpha}{\beta}$

System aksjomatyczny

Uwaga

Funktor równoważności ($\leftrightarrow$) traktujemy jako skrót: formułę $\alpha \leftrightarrow \beta$ rozwijamy do $(\alpha \rightarrow \beta) \wedge (\beta \rightarrow \alpha)$.

- ▶ Można wprowadzić więcej skrótów, na przykład ograniczając się do funktorów $\{\wedge, \neg\}$, albo nawet do $\{\|\}$.

Obserwacja

- ▶ *Wszystkie aksjomaty są tautologiami.*
- ▶ *Reguła odrywania jest regułą normalną.*
- ▶ Powyższa obserwacja to “reality check”. Wiemy przynajmniej, że nasz system aksjomatyczny nie udowodni niczego, co nie jest semantycznie prawdziwe.

Wynikanie syntaktyczne: dowody i tezy

Definicja (wynikanie syntaktyczne)

Niech Γ będzie zbiorem formuł a φ formułą. Mówimy, że φ **wynika syntaktycznie** z Γ (albo, że φ jest **dowodnie** z Γ) i piszemy $\Gamma \vdash \varphi$ wtedy i tylko wtedy gdy istnieje skończony ciąg formuł $\gamma_1, \dots, \gamma_n$, nazywany **dowodem**, taki, że

- ▶ $\gamma_n = \varphi$
- ▶ każda formuła γ_i , dla $i \in \{1, \dots, n\}$, jest
  - ▶ elementem Γ (założeniem), albo
  - ▶ aksjomatem (podstawieniem schematu aksjomatu), albo
  - ▶ dla pewnych γ_j, γ_k gdzie $j, k < i$ mamy $\gamma_k = \gamma_j \rightarrow \gamma_i$ (czyli: γ_i powstaje z formuł wcześniejszych w ciągu przez zastosowanie reguły odrywania).

Definicja (teza)

Formuła φ jest **tezą** wtedy i tylko wtedy gdy $\emptyset \vdash \varphi$.

Dowody: przykłady

Dowód $\emptyset \vdash p \rightarrow p$

1.	$p \rightarrow ((p \rightarrow p) \rightarrow p)$	A1, $\alpha/p, \beta/(p \rightarrow p)$
2.	$(p \rightarrow ((p \rightarrow p) \rightarrow p)) \rightarrow ((p \rightarrow (p \rightarrow p)) \rightarrow (p \rightarrow p))$	A2, $\alpha/p, \beta/(p \rightarrow p), \gamma/p$
3.	$p \rightarrow (p \rightarrow p)$	A1, $\alpha/p, \beta/p$
4.	$(p \rightarrow (p \rightarrow p)) \rightarrow (p \rightarrow p)$	RO 2, 1
5.	$p \rightarrow p$	RO 4, 3

Dowód $\{p \rightarrow q, \neg q\} \vdash \neg p$.

1.	$p \rightarrow q$	założenie
2.	$\neg q$	założenie
3.	$\neg q \rightarrow (p \rightarrow \neg q)$	A1, $\alpha/\neg q, \beta/p$
4.	$p \rightarrow \neg q$	RO, 3, 2
5.	$(p \rightarrow q) \rightarrow ((p \rightarrow \neg q) \rightarrow \neg p)$	A10, $\alpha/p, \beta/q$
6.	$(p \rightarrow \neg q) \rightarrow \neg p$	RO 5, 1
7.	$\neg p$	RO 6, 4

Własności $\vdash$ (oraz $\models$)

Relacja $\vdash$ ma następujące własności:

1. Jeżeli $\varphi \in \Gamma$, to $\Gamma \vdash \varphi$. (zwrotność)
2. Jeżeli $\Delta \subseteq \Gamma$ i $\Delta \vdash \varphi$, to $\Gamma \vdash \varphi$. (monotoniczność)
3. Jeżeli $\Gamma \vdash \Delta$ i $\Delta \vdash \varphi$, to $\Gamma \vdash \varphi$. (przechodniość)
4. $\Gamma \vdash \varphi$ wtw gdy $\Gamma_0 \vdash \varphi$ dla pewnego skończonego $\Gamma_0 \subseteq \Gamma$. (zwartość)

Przypomnienie z wykładu 2. Relacja $\models$ ma następujące własności:

1. Jeżeli $\varphi \in \Gamma$, to $\Gamma \models \varphi$. (zwrotność)
2. Jeżeli $\Delta \subseteq \Gamma$ i $\Delta \models \varphi$, to $\Gamma \models \varphi$. (monotoniczność)
3. Jeżeli $\Gamma \models \Delta$ i $\Delta \models \varphi$, to $\Gamma \models \varphi$. (przechodniość)

Zwartość dla $\models$ też zachodzi, ale to udowodnimy później, używając twierdzenia o pełności.

Reguły wyprowadzalne (wtórne)

Definicja (reguła wyprowadzalna)

Reguła o schemacie $\frac{\alpha_1, \dots, \alpha_n}{\beta}$ jest **wyprowadzalna (wtórna)** wtw gdy $\{\alpha_1, \dots, \alpha_n\} \vdash \beta$.

Lemat (o dowodach skrótowych)

Dla każdego zbioru formuł Γ i każdej formuły φ mamy, że $\Gamma \vdash \varphi$ wtw gdy istnieje skończony ciąg formuł $\delta_1, \dots, \delta_n$, taki, że

- ▶ $\delta_n = \varphi$
- ▶ każda formuła δ_i , dla $i \in \{1, \dots, n\}$, jest
  - ▶ elementem Γ , albo
  - ▶ aksjomatem lub tezą, albo
  - ▶ powstaje z formuł wcześniejszych w ciągu przez zastosowanie pewnej reguły wyprowadzalnej.

Lemat o dowodach skrótowych

Dowód.

($\Rightarrow$) $\Gamma \vdash \varphi$ znaczy, że istnieje dowód φ z Γ . Każdy dowód spełnia warunki nałożone na ciąg $\delta_1, \dots, \delta_n$.

($\Leftarrow$) Pokażemy, że każdy ciąg $\delta_1, \dots, \delta_n$ da się rozszerzyć do dowodu φ z Γ . Niech k będzie liczbą formuł w ciągu $\delta_1, \dots, \delta_n$, które są tezami (ale nie aksjomatami) lub powstały przez zastosowanie reguły wyprowadzalnej (ale nie reguły odrywania). Nazwijmy je formułami *niewłaściwymi*.

- ▶ Jeżeli $k = 0$, to $\delta_1, \dots, \delta_n$ jest dowodem.
- ▶ Załóżmy indukcyjnie, że lemat zachodzi dla każdego $k' \leq k$ i rozważmy ciąg $\delta_1, \dots, \delta_n$, w którym mamy $k + 1$ formuł niewłaściwych.
- ▶ Niech δ_i będzie pierwszą formułą niewłaściwą w ciągu $\delta_1, \dots, \delta_n$ i niech $\{\delta_{i_1}, \dots, \delta_{i_m}\} \vdash \delta_i$ będzie regułą wyprowadzalną, z której δ_i została uzyskana (jeżeli δ_i jest tezą, to $\emptyset \vdash \delta_i$).
- ▶ Ponieważ δ_i jest pierwszą formułą niewłaściwą w ciągu, to ciąg $\delta_1, \dots, \delta_{i-1}$ jest dowodem. Zatem $\Gamma \vdash \delta_i$ zachodzi dla każdej formuły $\delta_j \in \{\delta_{i_1}, \dots, \delta_{i_m}\}$.
- ▶ Niech $\varepsilon_1, \dots, \varepsilon_k, \delta_i$ będzie dowodem δ_i z $\{\delta_{i_1}, \dots, \delta_{i_m}\}$.
- ▶ Zastępując δ_i jej dowodem, rozszerzamy ciąg $\delta_1, \dots, \delta_{i-1}, \delta_i, \delta_{i+1}, \dots, \delta_n$ do ciągu $\delta_1, \dots, \delta_{i-1}, \varepsilon_1, \dots, \varepsilon_k, \delta_i, \delta_{i+1}, \dots, \delta_n$, w którym występuje k formuł niewłaściwych.
- ▶ Z założenia indukcyjnego ciąg $\delta_1, \dots, \delta_{i-1}, \varepsilon_1, \dots, \varepsilon_k, \delta_i, \delta_{i+1}, \dots, \delta_n$ da się rozszerzyć do dowodu. □

Twierdzenia o dedukcji

Twierdzenie (o dedukcji wprost)

Dla dowolnego zbioru formuł Γ i dowolnych formuł α, β mamy, że

$$\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \beta \quad \Leftrightarrow \quad \Gamma \vdash \alpha \rightarrow \beta$$

Dowód.

($\Leftarrow$) Załóżmy, że $\Gamma \vdash \alpha \rightarrow \beta$. Niech $\gamma_1, \dots, \gamma_n$ będzie dowodem $\alpha \rightarrow \beta$ z Γ ; Wtedy ciąg $\gamma_1, \dots, \gamma_n, \alpha, \beta$ jest dowodem β z $\Gamma \cup \{\alpha\}$. W tym ciągu α jest założeniem, a β powstaje przez zastosowanie reguły odrywania do $\gamma_n = \alpha \rightarrow \beta$ i α .

($\Rightarrow$) Załóżmy, że $\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \beta$. Niech $\gamma_1, \dots, \gamma_n$ będzie dowodem β z $\Gamma \cup \{\alpha\}$, w którym $\gamma_1, \dots, \gamma_\ell$ są formułami z Γ lub aksjomatami. Rozważmy ciąg formuł $\gamma_1, \dots, \gamma_\ell, \alpha \rightarrow \gamma_1, \dots, \alpha \rightarrow \gamma_n$; zauważmy, że $\alpha \rightarrow \gamma_n = \alpha \rightarrow \beta$. Twierdzimy, że ten ciąg spełnia założenia lematu o dowodach skrótowych.

▶ Jeżeli $\gamma_i = \alpha$, to $\alpha \rightarrow \gamma_i$ jest tezą.

▶ Jeżeli $\gamma_i \in \Gamma$ lub γ_i jest aksjomatem, to $\alpha \rightarrow \gamma_i$ jest uzasadnione przez wyprowadzalną regułę poprzedzania $\frac{\gamma_i}{\alpha \rightarrow \gamma_i}$

▶ Jeżeli $\gamma_k = \gamma_j \rightarrow \gamma_i$ dla pewnych γ_k, γ_j wcześniejszych niż γ_i , to:

$\alpha \rightarrow \gamma_k$ i $\alpha \rightarrow \gamma_j$ są już uzasadnione.

$\alpha \rightarrow \gamma_i$ jest uzasadnione przez wyprowadzalną poprzedzoną regułę odrywania $\frac{\alpha \rightarrow (\gamma_j \rightarrow \gamma_i), \alpha \rightarrow \gamma_j}{\alpha \rightarrow \gamma_i}$ □

Twierdzenia o dedukcji

Twierdzenie (o dedukcji niewprost)

Dla dowolnego zbioru formuł Γ i dowolnych formuł α, β mamy, że

$$\begin{aligned}\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \{\beta, \neg\beta\} &\Leftrightarrow \Gamma \vdash \neg\alpha \\ \Gamma \cup \{\neg\alpha\} \vdash \{\beta, \neg\beta\} &\Leftrightarrow \Gamma \vdash \alpha\end{aligned}$$

Dowód.

Dowody obu równoważności przebiegają podobnie. Udowodnimy pierwszą z nich.

($\Rightarrow$) Załóżmy, że $\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \{\beta, \neg\beta\}$.

- ▶ Stosując dwukrotnie twierdzenie o dedukcji wprost, dostajemy, że $\Gamma \vdash \{\alpha \rightarrow \beta, \alpha \rightarrow \neg\beta\}$.
- ▶ Mamy więc dowody $\gamma_1, \dots, \gamma_n$ i $\gamma'_1, \dots, \gamma'_m$, gdzie $\gamma_n = \alpha \rightarrow \beta$ a $\gamma'_m = \alpha \rightarrow \neg\beta$.
- ▶ Ciąg $\gamma_1, \dots, \gamma_n, \gamma'_1, \dots, \gamma'_m, \neg\alpha$ da się rozszerzyć do dowodu ponieważ formuła $\neg\alpha$ jest uzasadniona przez wyprowadzalną regułę
$$\frac{\alpha \rightarrow \beta, \alpha \rightarrow \neg\beta}{\neg\alpha}$$
.

($\Leftarrow$) Załóżmy, że $\Gamma \vdash \neg\alpha$.

- ▶ Wtedy $\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \neg\alpha$ oraz $\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \alpha$.
- ▶ Stosując wyprowadzalną regułę
$$\frac{\alpha, \neg\alpha}{\beta}$$
 dwukrotnie (drugi raz z podstawieniem $\beta/\neg\beta$), dostajemy $\Gamma \cup \{\alpha\} \vdash \{\beta, \neg\beta\}$.

